

РЕЦЕНЗИЯ

ЗА ДИСЕРТАЦИОНЕН ТРУД НА ТЕМА:

„ВРЪЗКА МЕЖДУ ХАРАКТЕРИСТИКИТЕ НА ЛИЧНОСТТА, САМОУВАЖЕНИЕТО И УДОВЛЕТВОРЕНОСТТА ОТ РАБОТАТА“

ДОКТОРАНТ: ЗЕБИДЕ ИБРАИМИ

НАУЧЕН РЪКОВОДИТЕЛ: ДОЦ. Д-Р РУСАНКА МАНЧЕВА

РЕЦЕНЗЕНТ: ПРОФ. Д-Р ВЕЛИСЛАВА ЧАВДАРОВА

1. Биографични данни за докторанта

Професионалният и творческият път на Зебиде Ибраими убедително показват устойчивост, целенасоченост и прецизност на научните интереси и траен стремеж към съвместяване на теоретичната подготовка в областта на психологията с професионална дейност в областта образованието. Докторантката демонстрира ерудиция и интелектуален капацитет, заслужаващи несъмнена позитивна оценка. Тези заключения са отразени и в нейното кариерно развитие.

Зебиде Ибраими е завършила психология в университета в Тетово, република Северна Македония, където до днес се занимава с преподавателска, научно-изследователска и административна дейност. Научните ѝ интереси са в сферата на клиничната психология, психопатологията, медицинската психология, психологията на личността, психологията на общуването.

Докторантката има повече от 10 участия в международни конференции и редица научни публикации.

2. Актуалност на разработения, в дисертацията, научен проблем

Още в уводната част докторантката поставя въпроса за връзката личност-самоуважение-удовлетворение от работата, които поотделно и в съвкупност отразяват важен, съществен елемент от социалната активност на човека, свързан с трудовата му дейност. Не подлежи на съмнение фактът, че ефективността на професионалната дейност в голяма степен зависи от усещането за удовлетвореност и самооценката на работещите. В този аспект актуалността на разглежданата тема безспорно е релевантна на обществено-икономическите и организационно-стратегически цели в образованието.

Авторката е новатор, тъй като в изследователското поле на организационната психология липсват съпоставителни изследвания на личността, самоуважението и удовлетвореността на университетските преподаватели в държавни и частни ВУЗ-ове.

Докторантката демонстрира висока степен на познаване на състоянието на проблема и творческа интерпретация на научните концепции по него.

3. Характеристика на дисертационния труд

От семантиката на ключовите понятия в заглавието „личностни черти”, „самоуважение” и „удовлетвореност от работата“ още на пръв поглед е ясно, че докторантката е положила научно-изследователските си усилия в широкото дискусивно поле на социалната психология, фокусирани в конкретиката на едни от най-актуалните теми на съвременната организационна психология.

Композиционно дисертационната разработка съдържа увод, три глави, заключение, приноси и 3 приложения. Текстът е в обем от 124 страници, в който са включени 31 таблици, 14 графики, 2 хистограми и 3 фигури.

Цитираната литература обхваща 225 заглавия, на български, македонски и английски език.

В дисертацията могат да се разграничат няколко смислови акцента: *личност, професия, професионален профил, кариера, самоуважение, самооценка, удовлетвореност и фактори за удовлетвореност.*

Личността и личностните характеристики са анализирани като предиктори на самоуважението и удовлетвореността от работата на индивида. В хода на изследването се търси отговор на въпроса по какъв начин самоуважението на личността се повлиява от удовлетвореността от работата (като съдържание и организационна среда), доколко характеристиките на личността влияят върху самоуважението и оценката за удовлетвореността. Основна задача на разработката е да отговори на това, как преподавателите от частните и държавните университети в република Северна Македония оценяват своето присъствие в новата форма на висше образование – частни университети, влияе ли формата на собственост на самоуважението им, както и дали удовлетворението им от работата е различно в държавните и частните университети.

Прочитът на Първата глава дава основание за определяне на добра степен на теоретичната подготовка на докторантката. Системността в представянето оставя впечатлението за умения за композиране на знанията и правилното им излагане.

Личността е разгледана главно в контекста на факторните теории и теорията за структурата на личността на З.Фройд.

Смисловият акцент при анализа на теориите за *професионалния профил* е поставен върху теорията на Дж.Холард. Според автора личността се изгражда професионално под влияние на два фактора: наследствен – свързан със способностите и интересите и фактор, назован „заобикаляща

среда“, включващ семейство, социално-икономически условия, култура, религия, образование, приятели и роднини. Тяхното интегриране предполага изборът на професия да се разглежда като съзнателен акт на личността, макар че благоприятните възможности също могат да повлияят за това.

Друга група теории /социо-икономически/, описани от докторантката, се фокусират върху връзката професия-личност. Те разглеждат факторите, които влияят върху представата на човека за самия себе си, неговата идентичност, социалния му статус и кариера.

Описани и анализирани са и някои теории, свързани с кариерното развитие. Водещи между тях са теорията на Сюзън, както и теорията за „кариерните котви“ на Е.Шейн.

Третият смислов акцент – *самоуважението*, се дефинира като съзнателен, когнитивно-афективен израз на самооценката, като един от най-преките показатели за интегрирането на представата за себе си. То е важен елемент от успешния и щастлив живот на всеки човек, отношението му към постигнатия статус и самоувереността.

Четвъртият смислов акцент – *удовлетвореност от труда* като фактор за личностното поведение на организационно ниво, се описва чрез два вида детерминанти: личностни и организационни. Първите са субективни, а вторите - обективни.

Във втора глава е представена методиката на реализираното от докторантката емпирично изследване. В проучването участват 300 респонденти - преподаватели, работещи в Държавния университет в Тетово и частния Югоизточен европейски университет (SEEU). Според водещата хипотеза, удовлетвореността от работата се предиктира от

самоуважението и личностните характеристики на университетските преподаватели, а не от пола и вида университет, в който те работят.

Изследователският инструментариум включва следните методики - Петфакторен модел за изследване на личността (Big Five Inventory), Въпросник за самоуважение на Розенберг и Тест за изследване на удовлетвореността от работата (JSS). Трите инструмента са адаптирани към условията на Република Северна Македония от Скопския институт по психология.

Получените данни са прецизно обработени и коментирани в трета глава. Кардиналният извод е, че високото ниво на самоуважение на университетските преподаватели и удовлетвореността им от работата са променливи, които не се влияят от вида на университета, в който работят.

Като приноси по отношение на емпиричното изследване можем да разграничим следните тези: Както самоуважението, така и преживяването на удовлетвореност от работата статистически не се отличават при университетските преподаватели от държавния и частен университет.

Преживяването на удоволствие и удовлетворение от работата формират положителното ценностно отношение на преподавателя към себе, т.е. преживяванията в университетската среда са предиктор за нивото на самооценяване.

Полът не е важна диагностична променлива, която влияе върху самоуважението и удовлетвореността от работата на изследваните лица. Личностните характеристики, ориентирани към иновативност, отговорност и позитивност в общуването, положително влияят върху удовлетвореността от работата на университетските преподаватели.

И в двата вида университети, ролята на предпоставки за удовлетвореността от работата играят сходни личностни характеристики: екстраверсия, самоуважение, откритост към опита, добросъвестност и сътрудничество.

Доказана е връзка между всички аспекти на удовлетвореността от работата (заплата, възнаграждения, управление, израстване, работен процес, вид на работата и комуникация) с нивото на самоуважение. Факторният анализ разкрива, че само някои аспекти на удовлетвореността от работата са важни условия за високото самоуважение на академичния състав в университетите в Република Северна Македония. Такива са: награждаването, естеството на работата и заплащането.

4. Научни приноси

Приемам приносите, формулирани от докторантката като адекватни и резонни на представения труд. Мога да допълня следното:

1. Моделът на изследването е описан аргументирано, прецизно и цялостно. Предметът, обектът, целта и задачите са точно формулирани. Приложена е креативно структурирана методика за изследване на величините „личност”, „самоуважение“ и „удовлетвореност от труда”.
2. Проверката на заложените подхипотези на водещата хипотеза е осъществена посредством подходящ методически инструментариум и статистическа обработка на данните, адекватно визуализирани таблично. Извършеният качествен сравнителен анализ на резултатите е интегрално осъществен.
3. Формулираните изводи непосредствено произтичат от конкретното изследване, а обобщението действително има

реалистична приложимост за оптимизиране на дейността на преподавателския състав.

5. Бележки и препоръки

Представената разработка показва добрата теоретична подготовка на докторантката по изследваните проблеми, както и умението ѝ да обработва, интерпретира, анализира и обобщава резултати от проведено психологическо изследване. Разработката е балансирана и добре структурирана.

Съдържанието на дисертацията би спечелило, ако се обогати в следните аспекти:

1. Категорията „личност“ следва да се интерпретира в по-широк кръг теоретико-приложни изследвания.
2. Разглеждането на теориите за кариерно развитие, „кариерни котви“ и професионален профил би следвало да е по-категорично свързано с обекта на изследването.
3. В текста е необходимо включването на описание на спецификата на дейността, условията на труд и кариерно развитие на университетските преподаватели в държавните и частните университети в Република Северна Македония.
4. Необходимо е прецизиране на цитиранията в текста.
5. Получените данни предполагат концептуализиране на модел за повишаване на удовлетвореността и самоуважението на преподавателите от двата вида ВУЗ-ове.

Независимо от направените бележки, общото впечатление от дисертацията е категорично положително.

6. Заключение

Несъмнената практическа приложимост на дисертационния труд, целенасоченият теоретичен анализ и безспорните изследователски умения на ЗЕБИДЕ ИБРАИМИ ми дават основание да дам своя положителен вот и да предложа на Уважаемото научно жури да ѝ присъди образователната и научна степен “доктор” в област на висше образование: 3. Социални, стопански и правни науки, Професионално направление: 3.2 Психология, трудова психология и професионална психодиагностика

25.08.2020

Велико Търново

.....

проф.д-р Велислава Чавдарова